

מראי מקומות- בבא בתרא קכ"ט

ורק לשון א' של מתנה, מ"מ אמרי' דקאי הלשון מתנה על שניהם.

(ד) **וריש לקיש אמר וכו'-** כ' הרשב"ם דאם אמר פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית ותנתן להם שדה פלונית ופלונית ויירשום, ה"א דהאי תנתן ויירשום אשמעון קאי. ויש לעי', מהו החילוק בין הא דאי' בגמ' דפשוט דמהני, דאמר שנתתם להם, ובין הא דהרשב"ם דאמר ותנתן להם, וכן הק' המהרש"א, למה גרע לשון ותנתן מלשון שנתתם. וכ' האילת השחר דאפשר דלשון ותנתן משמע דבר חדש, ולא קאי על הא דמקודם, ולכן י"ל דלא קאי אלא על שמעון.

(ה) **נכסי לך ואחריך לפלוני, וראשון ראוי ליורשו, אין לשני במקום ראשון כלום, שאי"ז לשון מתנה-** פי' הרשב"ם, דהיכא דלא פי' לא לשון ירושה ולא לשון מתנה, אמרי' דמסתמא ללשון ירושה איכוין, הואיל וראוי הראשון לירש כולו מן התורה אם ירצה אביו. וכיון דהוי ירושה להראשון, ממילא אין לשני כלום, דאין הפסק לירושה. וכל זה הוא היכא דלא אמר לשון ירושה או מתנה, אבל מדויק דאם אמר לשון מתנה בפירוש, אז ודאי הוי מתנה, ויש לשני אחר הראשון. וע' ברמב"ן שהביא מחבור הגאונים דאפי' אם אמר בפירוש לשון מתנה הו"ל ירושה, וע"ש לביאורו.

(ו) **שאי"ז לשון מתנה אלא לשון ירושה וירושה אין לה הפסק-** הק' הר"י מיגש (הובא בחי' הר"ן ועוד), הא לעיל אי' דהאומר תנו שקל לבני בשבת וכו', ואם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם, אין נותנים להם אלא שקל, כלומר משום דזכו אחרים תחתיהם. ואם אמרי' דאפי' אם אמר לשון מתנה, אמרי' דירושה היא ואין לה הפסק (וכמו שהבאנו לעיל מהרמב"ן בשם הגאונים), א"כ האיך יירשו אחרים תחתיהם. ותי' דאם הי' אומר תנו נכסי לבני, אה"נ, היינו אומרים דירושה אין לה הפסק, ואין אחרים זוכים תחתיהם. אבל כיון דלא זיכה להם אלא שקל בכל שבת,

(א) **תנתן שדה פלונית לפלוני ויירשה, זו היא מתנה בתחלה-** כ' בחי' הר"ן בשם הרא"ה, דדוקא ב"ו", כגון תנתן שדה פלוני לפלוני ויירשנה, א"נ יירשנה ותנתן לו, דהוי מוסיף על ענין ראשון, אבל האומר יירשנה תנתן לו, או תנתן לו יירשנה, בלא "ו", אז תלוי בפלוגתא אם אמרי' תפוס לשון ראשון או לשון אחרון.

(ב) **אבל בשתי שדות ושני בני אדם לא- כ' התוס' הרא"ש (הובא בשטמ"ק) בשם הריב"ם** דאף לאותו שאמר בלשון מתנה אין פשוט כ"כ דקונה, דהא תלוי במחלוקת דנח' לקמן (קמג.) בקני את וחמור אם קונה או לא, דאם לא קנה, אז גם כאן שניהם לא קנו, וכ' דזהו דלא כפי' רשב"ם שפי' שאותו שנתן לו בלשון מתנה קנה. אולם ע' בתוס' רי"ד שכ' שאינו דומה לקני את וחמור, דחמור כ"ע ידעי דלא קני, ולכן כי א"ל את וחמור י"ל דהפליגו בדברים ולא קנה, אבל האומר לזה במתנה ולזה בירושה, מסתמא לשניהם מתכוין ליתן, אלא דא' לא קנה משום דהו"ל מתנה על מה שכ' בתורה, אבל למה לא יקנה חבירו, ולכן שפיר אמרי' דמי שאמר לו לשון מתנה קונה.

(ג) **וריש לקיש אמר לא קנה עד שיאמר פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתם להם במתנה ויירשום-** פי' הרשב"ם, דכיון דאמר לשון ירושה בתחלה וסוף, ולשון מתנה באמצע, א"כ ילפי' לשון מתנה מלשון ירושה, וכשם שירושה קאי על שניהם, כן מתנה קאי על שניהם, ולכן שניהם קנו (אבל אם הי' אומר מתנה רק בתחלה או בסוף, אז לא יהי' מקום דשניהם קנו במתנה). והק' המגיד משנה (נחלות ו', ו') על פי' הרשב"ם, איך אפשר לומר דלא קאי אלא על אחד מהם, הרי אמר בלשון רבים, וא"כ ודאי קאי על שניהם. ולכן פי' כפי' הר"י מיגש (שהביא הרשב"א כאן), וכן הוא דעת הרמב"ם, דאין חילוק בין אם לשון מתנה הוא באמצע או בתחלה או בסוף, ומה שנקט באמצע הוא לרבותא, דאע"ג דאיכא ב' לשונות של ירושה,

א"כ אה"נ, מה שזיכה להם, דהיינו, אותו שקל, אין לה הפסק, אבל לא זיכה להם שאר נכסיו, ולכן שפיר זכו יורשים אחרים בהם.

(ז) **לא קשיא, כאן בתוך כדי דבור, כאן לאחר כדי דבור-** פי' הרשב"ם, דר"ל יכול לפרש דהברייתא מיירי בתכ"ד, ולכן קנו שניהם, דמהני לשון מתנה גם לשני. אבל הא דאמר ר"ל מיירי לאחר כדי דבור, ולכן שפיר אמרי' דלעולם לא קנה עד שאומר פלוני ופלוני וכו', דהיינו דהלשון מתנה קאי אתרוייהו. אבל כ' דעכ"ז ר' דימי ור"א אתותבו, דאמרי לא קנה אלא שדה אחת ואדם אחת, ואפי' אם אמרי' דלאחר כדי דבור הוא, מ"מ הרי כש"כ הוא, אם אמרי' דב' שדות לב' בני אדם קונים אפי' בתכ"ד, כש"כ דשדה א' או אדם א' אינו קונה, אפי' בתוך כדי דבור. והק' המהרש"א, איך שייך לעשות ק"ו מתכ"ד לאחר כדי דבור. וע' ברמב"ן דכ' דאפשר דהשתא חזר הגמ' מהתיובתא בכלל, אף להאמוראים אחרים. וע"ע ברשב"ם דכ' דאם אי' דס"ל לר' דימי ור"א דיש לחלק בין תכ"ד לאחר כ"ד, למה סתמו דאין שייך לעולם לקנות בב' שדות וב' בני אדם, לימא דבתוכ"ד קונה, אלא ע"כ דאינם מחלקים. וכ' הרמב"ן דאי"ז ראי', דאינהו בכל ענין אוקמה, אפי' לאחר כדי דבור, ובכה"ג לא מהני בב' בנ"א וב' שדות, אבל לעולם י"ל דבתוכ"ד מהני.

(ח) **והלכתא כל תוכ"ד כדבור דמי- פי' הרשב"ם** דהיינו ג' תיבות, שלום עליך רבי. וע' בהגהות רעק"א לשו"ע (יו"ד רמ"ב, אות ג') דהביא שם הרמב"ם, דתכ"ד הוי שלום עליך רבי, אלא דהעיר דלשון הגמ' בב"ק (עג:): הוא שלום עליך רבי ומורי, וכ' דמסתמא הי' להרמב"ם גירסא אחרת בהגמ', והעיר על מה דלא העירו האחרונים בזה. וע"ע בדברי יחזקאל (כ"ז, כ') דחקר אם הא דתכ"ד כדבור דמי משערינן בידידי' או בכל אדם, וע"ש שם להוכיח מהא דאמרי' תכ"ד לענין קריעה על המת, דאינו מדבר כלל, וס"ל דבזה ודאי אין שייך לשער בדנפשי', כיון דאינו מדבר, וא"כ אינו מסתבר לומר דבדין זה אי' דין א' של תכ"ד, ובשאר דינים איכא דין אחר דתכ"ד, ולכן כ' דמסתבר דלעולם בשל עולם משערינן.

(ט) **תכ"ד כדבור דמי- כ' תוס' בשם ר"ת** דדין זה הוא תקנה דרבנן כדי שיהי' מי שעוסק במקח וממכר יכול להשיב לרבו. אולם ע' בר"ן בנדרים (פז). דג"כ הביא דעת הרמב"ן כאן, דכ' בשם ר"ת דתכ"ד הוא תקנה דרבנן, וכ' הר"ן דלא נ"ל כן, שהרי נמצא א"כ דבנדרים עוקרין דבר מן התורה בקום ועשה, ולא מסתבר כן (וע' לקמן תירוצים לקושייתו), ומשמע מדבריו שם דסברא (דאורייתא) הוא דדעתו שיהי' יכול לחזור תוכ"ד. וע"ע ברמב"ן כאן שהביא מהרב אב"ד דס"ל דכיון דתקנו דהקורא את השמע שואל מפני היראה, תקנו שלא יהא הפסק בשום דבר.

(י) **תכ"ד כדבור דמי- ע' באחיזר (ב', כ"ה, ח')** שהביא לחקור בענין הא דאמרי' דתכ"ד כדבור דמי, האם הביאור הוא דהוי זכות חזרה עד לאחר כדי דבור, או דלא נגמר המעשה כלל עד לאחר כדי דבור. וכ' להוכיח מהא דאי' בנדרים (פז) דאמרי' תכ"ד כדבור לענין קריעה על מתו, דע"כ הביאור הוא דעדיין לא נגמר המעשה עד לאחר כדי דבור, ולכן שייך לומר דהקריעה חל על הקרוב ששמע שמת לאחר קריעתו. וע' גם בתוס' שמכח דין זה דקריעה הק' על שי' ר"ת דס"ל דתקנה הוא, מה שייך כן בקריעה, ותי' דלא פלוג רבנן. וע"ע בדברי יחזקאל (כ"ז, ה'-ז') שם שיש ב' ענינים בתוכ"ד כדבור, דעיקר דין תוכ"ד כדבור הוא דהוי כבשעת מעשה ממש, ולכן מהני קריעתו בתוכ"ד. אולם אפי' אם אמרי' כן, מ"מ היכא דעושה חלות, הרי כיון דעשה מעשה גמור, אינו בדין שיהי' יכול לחזור ממעשה שעשה, ואף שעדיין חשיב שהוא בשעת מעשה. ולזה צריך תקנה (או סברא דאורייתא, כשי' הר"ן בנדרים הנ"ל) לומר דאף חלות שעשה יכול לחזור ממנה תוכ"ד. ועפ"ז כ' הדבר"י ליישב קו' הר"ן שם על שי' ר"ת, דאיך יכול לעקור דבר מן התורה בקום ועשה, ד"ל דבאמת הוי דין תוכ"ד סברא דאורייתא, ולכן שפיר יכול להפר נדרי בתו אם נודע לו בתוכ"ד שהי' בתו ולא אשתו, דחשיב שהוא עדיין שעת הפרה, וכל הא דצריך תקנת חכמים הוא רק לענין ענינים שצריכים חזרה. וע"ע בשטמ"ק בנדרים (פז). שם ליישב קו' הר"ן על ר"ת, דהא מצינו שיש כח ביד

הקדשה לא אמרי' דתוכ"ד כדבור, אלא גם לענין מסירה להדיוט גופא, לכאור' מבואר דכיון דנעשה המעשה, שוב לא אמרי' דתוכ"ד כדבור. וכן הביא האבני מלואים (כ"ז, ט', ד"ה וראיתי) מההפלאה (קו"א כ"ז, ט'), דמי שנותן פרוטה לאשה לשם מתנה, אינו יכול לומר לה בתוכ"ד הרי את מקודשת לי, דכיון דכבר נמסר לה, שוב אינו יכול לחזור, דהא לא מצינו חזרה תוכ"ד לענין חזרה ממשיכה או מסורה, ואדרבה, מצינו כן לענין אמירתו לגבוה, וכן"ל. ובטעם הדבר, כ' ההפלאה שהוא משום דלא אתי דבור ומבטל מעשה. **אולם** כ' האבני"מ דאשתמטתי' לההפלאה מש"כ השו"ע (חור"מ קצ"ה, ז'), דבשאר דרכי הקנינים אין א' מהם יכול לחזור לאחר כדי דבור, ומבואר דבתוכ"ד שפיר יכול לחזור בו, אע"פ שעשה מעשה קנין. ומה דבהקדש לא אמרי' כן, כ' האבני"מ דשאני דבור דהקדש מדבור דכל חלות, דדבור דהקדש אלים טובא, דהו"ל הדבור גופא כמסירה, ולכן אינו יכול לחזור מדבור כזה, משא"כ היכא דעושה משיכה והגבהה, דאין הזוכה זוכה במשיכה או הגבהה עד שיתרצה הנותן למוכרו או ליתנו במתנה, וכשחוזר מדבורו שנתרצה ליתנו לו, א"כ המשיכה לחודי' אינו קונה לו, כל שלא נתרצה הנותן, וכיון דחזר מכוונה או מן הדבור שנתרצה בתוכ"ד, שפיר הוי חזרה, משא"כ לענין הקדש, דהאמירה גופא הוא המעשה, לכן חזרתו תוכ"ד אינו כלום.

חכמים לעקור דבר מן התורה אף בקו"ע למיגדר מילתא, וי"ל דגם זה חשיב למיגדר מילתא. וע"ע באמרי בינה (נדרים סי' ה') שהביא מש"כ הרדב"ז (לשונות הרמב"ם סי' פ"ח), דנדר קיל משום דאיתא בשאלה, ולכן יכול לעקור נדר בקו"ע, אף שהוא מן התורה (הרדב"ז כ' כן לענין מי שנדר לצום, דכשפגע בו חנוכה ופורים, ידחה נדרו מפני ימים אלו, אף דאיסור תענית שבהם אינו אלא מדרבנן). וא"כ, כ' האמר"ב די"ל דגם לענין תוכ"ד י"ל כן. וע"ע בדברי יחזקאל (כ"ז, י"א) שכ' ליישב אף באו"א, דאחר שתקנו חז"ל דבתוכ"ד יכול לחזור, הרי עכשיו שיודע שיכול לחזור, ממילא אף מתחלה אינו גומר בדעתו, כיון שיודע שיכול לחזור תוכ"ד, וממילא יצא דלפי ר"ת אף מדאורייתא יכול לחזור בתוכ"ד.

(א) **לבד מע"ז וקידושין- פי' הרשב"ם**, שאם קידש אשה בפני עדים וחזר ואמר בתכ"ד להו מתנה ולא קידושין, אין שומעין לו, ומקודשת ואינה מקודשת, וחומרא דרבנן היא משום לעז ממזרות, אם תנשא לאחר בלא גט, וכ"כ לענין ע"ז, שהוא חומרא מדרבנן. וע' בשטמ"ק שהביא בשם השיטה לא נודע שם מחברה דלפי הראשונים דתכ"ד תקנה דרבנן הוא, א"כ בקידושין וע"ז העמידו על דין תורה. אבל לשי' הרשב"ם, דס"ל דחומרא דרבנן בעלמא הוא דמקודשת ואינה מקודשת, משמע דס"ל דהא דתכ"ד כדבור דמי הוי דין דאורייתא, דמדאורייתא אינה מקודשת, ורק מדרבנן החמירו. וע' בר"ן בנדרים (פז), שכ' דמה שע"ז וקידושין (ובנדרים אי' גם מגדף וגרושין, והר"ן שם כ' שהם נכללים בע"ז וקידושין) הויין יוצאין מן הכלל, אי"ז תקנת חכמים כדברי הרשב"ם, אלא מעיקר הדין הוא, דכיון דדברים אלו חמירי אצלו כולי האי, לכן אינו עושין אותן אלא בהסכמה גמורה, ומשונה לא מהני חזרה אף תוכ"ד.

(ב) **לבד מע"ז וקידושין- כ' תוס' במנחות (פא):** ד"ה תודה) דגם לענין הקדש לא אמרי' דתוכ"ד כדבור דמי, והיינו שום דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. ולכאור' מבואר מדבריו חידוש, מלבד החידוש דלגבי